

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

ESF projekts 'Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana'

4.2.aktivitāte 'Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze'
Eiropas Savienības normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze

2012.gada jūlija ziņojums

Ierobežojumi noteiktām personu kategorijām dibināt arodbiedrības un iestāties tajās

Rīga, 2012.gads

Šis ziņojums ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu.
Par ziņojuma saturu atbild Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība.

Saturs

1. Ievads.....	3
2. Ierobežojumi arodbiedrību dibināšanai Latvijā.....	4
3. Starptautiskās Darba organizācijas regulējums	6
(a) Uz dažādu līgumu pamata nodarbinātas personas.....	7
(b) Bezdarbnieki un pensionāri	9
(c) Publiskajā sektorā nodarbinātas personas	9
(d) Policijas un militārie darbinieki.....	9
(e) Ugunsdzēsēji, cietumu darbinieki, robežsardze.....	10
(f) Vadības un uzraudzības personāls.....	10
4. Citu valstu pieredze	11
5. Kopsavilkums.....	14

1. Ievads

Ņemot vērā, ka spēkā stājušies grozījumi likumā *'Par arodbiedrībām'*¹ (Likums) paredz deleģējumu Ministru kabinetam līdz 2013.gada 1.maijam izstrādāt un iesniegt Saeimai jauna likuma projektu, kas reglamentētu arodbiedrību darbību, turpinās diskusijas par dažādiem ar arodbiedrību darbību saistītiem jautājumiem. Viens no aspektiem, kas ir primārs arodbiedrību darbībā, ir personu loks, kuras var dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām.

Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) 1948.gada konvencijas Nr.87 *'Par asociāciju brīvību un tiesību aizsardzību, apvienojoties organizācijās'*² (Konvencija nr.87) 2.pants nosaka, ka darba ņēmējiem bez jebkādiem izņēmumiem ir tiesības nodibināt organizācijas un, pamatojoties tikai uz attiecīgās organizācijas noteikumiem, iestāties tajās pēc pašu izvēles bez iepriekšējas atļaujas. Vienlaikus atbilstoši Konvencijas 9.pantam apvienošanās brīvības garantijas attiecībā uz bruņotajiem spēkiem un policijas spēkiem nosaka valsts tiesību aktos. Ja dalībvalsts ratificējusi Konvenciju, ratifikācija neskar valsts spēkā esošos tiesību aktus, nolēmumus, paražas vai nolīgumus, atbilstoši kuriem militārpersonas un policijas darbinieki bauda šajā konvencijā garantētās tiesības.

Iztulkošana attiecībā uz to, kādas personas ietilpst militāro un policijas spēku lokā (piemēram, vai ugunsdzēsēji un robežsargi ir uzskatāmi par militārām personām) radījusi daudz neskaidrību. SDO Apvienošanās brīvības komiteja (Komiteja) sniegusi savus komentārus un skaidrojumus, kuri veido vadlīnijas ierobežojumu noteikšanai.

Ekspertīzes mērķis ir sniegt pamatojumu Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības juristiem dalībai arodbiedrību likumprojekta sagatavošanas procesā, proti, gatavojot priekšlikumus likumprojekta normai, kura noteiks personu loku, kurām ir tiesības dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās.

¹ 14.06.2012. likums "Grozījumi likumā "Par arodbiedrībām"" ("LV", 100 (4703), 27.06.2012.) [stājas spēkā 11.07.2012.]. Likuma „Par arodbiedrībām” esoša redakcija: 13.12.1990. likums "Par arodbiedrībām" (Ziņotājs, 3, 31.01.1991.) [stājas spēkā 02.01.1991.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 12.07.2005.

² 09.07.1948. "1948.gada Konvencija par asociāciju brīvību un tiesību aizsardzību, apvienojoties organizācijās (C87)" ("LV", 27 (3811), 19.02.2008.) [stājas spēkā 27.01.1993.].

Ekspertīzes sākumā ir izklāstīta Latvijas tiesiskā regulējuma esošā redakcija, kas nosaka, kuras personas var dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās, kā arī tiesību akti, kuri paredz ierobežojumus atsevišķām personu kategorijām. Turpinājumā ir sniegts ieskats SDO regulējumā un Komitejas komentāros par atļautajiem un neatļautajiem ierobežojumiem dažādām personu kategorijām dibināt arodbiedrības. Nākamajā sadaļā ir ietverti atsevišķu valstu arodbiedrību regulējuma piemēri. Visbeidzot ekspertīzes kopsavilkumā ir apkopoti secinājumi, kā arī priekšlikumi jaunajam likumprojektam par pieļaujamiem ierobežojumiem atsevišķām personu kategorijām dibināt arodbiedrības.

2. Ierobežojumi arodbiedrību dibināšanai Latvijā

Atbilstoši Likuma 2.pantam tiesības veidot arodbiedrības ir Latvijas Republikas iedzīvotājiem, kuri strādā vai mācās. Likums nenodala tiesības dibināt arodbiedrību un tiesības pievienoties jau nodibinātajai arodbiedrībai. Tādējādi Likuma esošā redakcija nosaka tiesības veidot arodbiedrības tikai tām personām, kuras ir Latvijas iedzīvotāji. Iedzīvotāju reģistra likuma³ 3. un 5.pants nosaka, ka Iedzīvotāju reģistrā iekļauj ziņas par Latvijas pilsoni, Latvijas nepilsoni un personu, kas Latvijā saņēmusi uzturēšanās atļauju, reģistrācijas apliecību vai pastāvīgās uzturēšanās apliecību. Var secināt, ka persona, kura nav Latvijas pilsonis, nepilsonis, kurai nav uzturēšanās vai pastāvīgas uzturēšanās atļaujas, nevar dibināt arodbiedrību.

Ņemot vērā, ka arodbiedrības var dibināt personas, kuras strādā vai mācās, personu kategorijā, kuras var dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās, neietilpst pensionāri, kuri vairs nav nodarbināti, kā arī bezdarbnieki. Vienlaikus, ņemot vērā, ka likumā ir izmantots formulējums 'strādājošie' nevis 'darbinieki', pašnodarbinātās personas ietilpst personu lokā, kuras var dibināt arodbiedrību un pievienoties arodbiedrībai.

Bez Likuma ierobežojumus veidot arodbiedrības nosaka arī citi tiesību akti. Saskaņā ar *Valsts drošības iestāžu likuma*⁴ 20.panta 1.daļu valsts drošības iestāžu amatpersonām un darbiniekiem ir aizliegts dibināt arodbiedrības un piedalīties to darbībā. Šīm personām ir aizliegts arī veikt politisko darbību, organizēt streikus,

³ 27.08.1998. likums "Iedzīvotāju reģistra likums" ("LV", 261/264 (1322/1325), 10.09.1998.; Ziņotājs, 19, 01.10.1998.) [stājas spēkā 24.09.1998.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 09.02.2011.

⁴ 05.05.1994. likums "Valsts drošības iestāžu likums" ("LV", 59 (190), 19.05.1994.) [stājas spēkā 19.05.1994.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 13.01.2010.

demonstrācijas, piketus un piedalīties tajos. Valsts drošības iestāžu personu loks ir skaidrots likuma 11.pantā, kurš nosaka, ka valsts drošības iestādes ir Satversmes aizsardzības birojs, Militārās izlūkošanas un drošības dienests un Drošības policija.

Saskaņā ar *Militārā dienesta likuma*⁵ 15.pantu karavīram ir aizliegts veikt politisko darbību, pievienoties arodbiedrībām, organizēt streikus un piedalīties tajos. Atbilstoši 2.panta 5.punktam karavīrs ir Latvijas pilsonis, kas pilda aktīvo dienestu (militārā dienesta tieša izpilde karavīra statusā, kas ietver profesionālo dienestu, militārā dienesta tiešu izpildi mobilizācijas gadījumā un rezerves karavīru militārās mācības) un kam piešķirta militārā dienesta pakāpe. Karavīrus iedala virsniekos, instruktoros un kareivjos. Militārā dienesta likums nesniedz skaidrojumu, vai ierobežojums dibināt arodbiedrību un iestāties arodbiedrībā, attiecas arī uz 62.pantā minētajiem civilajiem darbiniekiem, proti, personām, kas uz darba līguma pamata vienībās (apakšvienībās) veic noteiktu darbu (strādā) štata civilajos amatos saskaņā ar darba tiesiskās attiecības reglamentējošajiem normatīvajiem aktiem.

Saskaņā ar *Robežsardzes likuma*⁶ 49.pantu robežsargiem aizliegts apvienoties arodbiedrībās, organizēt streikus un piedalīties tajos. Robežsargs saskaņā ar likuma 6.¹pantu ir Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādes amatpersona, kura nodrošina Robežsardzes uzdevumu izpildi un kurai piešķirta speciālā dienesta pakāpe. Tātad ierobežojums dibināt arodbiedrības un iestāties tajās attiecas tikai uz tām robežsardzes personām, kurām piešķirta speciālā dienesta pakāpe.

Būtiski, ka *Valsts Civildienesta likums*⁷ neietver ierobežojumus ierēdņiem (personām, kuras tiešās valsts pārvaldes iestādē veido nozares politiku vai attīstības stratēģiju, koordinē nozares darbību, sadala vai kontrolē finanšu resursus, izstrādā normatīvos aktus vai kontrolē to ievērošanu, sagatavo vai izdod administratīvos aktus, sagatavo vai pieņem citus ar indivīda tiesībām saistītus lēmumus) apvienoties arodbiedrībās un pievienoties tām. Tāpat šādu

⁵ 30.05.2002. likums "Militārā dienesta likums" ("LV", 91 (2666), 18.06.2002.; Ziņotājs, 14, 25.07.2002.) [stājas spēkā 01.07.2002.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 01.01.2011.

⁶ 27.11.1997. likums "Robežsardzes likums" ("LV", 329/330 (1044/1045), 16.12.1997.; Ziņotājs, 1, 08.01.1998.) [stājas spēkā 01.01.1998.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 17.12.2008.

⁷ 07.09.2000. likums "Valsts civildienesta likums" ("LV", 331/333 (2242/2244), 22.09.2000.; Ziņotājs, 19, 12.10.2000.) [stājas spēkā 01.01.2001.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 25.03.2010.

ierobežojumu neietver arī *Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likums*.⁸ Taču atbilstoši likuma 38.pantam ugunsdzēsējiem (amatpersonām ar speciālo dienesta pakāpi) ir aizliegts organizēt streikus un piedalīties tajos.

Kopš 2006. gada 1. janvāra policijas darbiniekiem ir atļauts apvienoties arodbiedrībās un likums '*Par policiju*'⁹ vairs neietver apvienošanās ierobežojumus, izņemot 23.pantā noteikto aizliegumu policijas darbinieku arodbiedrībām, tāpat kā ugunsdzēsēju arodbiedrībām, pieteikt streikus.

Tādējādi atbilstoši spēkā esošajiem tiesību aktiem ierobežojumi dibināt arodbiedrības un iestāties tajās ir noteikti:

- personām, kuras nav Latvijas Republikas iedzīvotāji;
- pensionāriem;
- bezdarbniekiem;
- visiem Satversmes aizsardzības biroja, Militārās izlūkošanas un drošības dienesta un Drošības policijas darbiniekiem;
- karavīriem;
- robežsargiem

3. Starptautiskās Darba organizācijas regulējums

Kā norāda Komiteja, apvienošanās brīvība (brīvība veidot organizācijas) ir viena no svarīgākajām tiesībām arodbiedrību darbībā. Bez šīs brīvības īstenošanas arodbiedrības nevar realizēt citas SDO konvencijā noteiktās tiesības, piemēram, tiesības slēgt koplīgumus.¹⁰ Viens no apvienošanās brīvības principiem ir tiesību uz organizāciju dibināšanu piešķiršana visiem bez atšķirīgas attieksmes.

Apvienošanās brīvības: pamatprincipi (pamatprasības)		
Tiesību piešķiršana bez atšķirības	Organizāciju dibināšana bez iepriekšējās atļaujas	Izvēles brīvība attiecībā uz dalību organizācijā
• Piemēro visām darbinieku kategorijām	Prasības organizāciju dibināšanai un darbībai	Noteikumi un paražas nevar nepamatoti

⁸ 24.10.2002. likums "Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likums" ("LV", 165 (2740), 13.11.2002.; Ziņotājs, 23, 12.12.2002.) [stājas spēkā 01.01.2003.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 11.04.2012.

⁹ 04.06.1991. likums "Par policiju" (Ziņotājs, 37, 24.09.1992.) [stājas spēkā 04.06.1991.] ar grozījumiem, kas izsludināti līdz 17.08.2011.

¹⁰ Freedom of association: A user's guide. Standards, principles and procedures of the International Labour Organization. International Labour Organization 2000. p.13.

<ul style="list-style-type: none">• Aizliegta atšķirīga attieksme, pamatojoties uz personas nodarbošanos (profesiju), dzimumu, ādas krāsu, rasi, nacionalitāti un reliģisko vai politisko pārliecību.	nevar ierobežot apvienošanās brīvību	ietekmēt organizatorisko struktūru un sastāvu, organizāciju daudzveidību un arodbiedrību drošību.
<ul style="list-style-type: none">• Izņēmums: militāro spēku un policijas tiesību apjomu nosaka valsts		

Tiesības veidot organizācijas bez atšķirīgas attieksmes ir garantējamas visiem nodarbinātajiem, tostarp imigrējošiem darba ņēmējiem.¹¹ Svarīgi, ka šīs tiesības garantē neatkarīgi no personu profesionālās nodarbošanās¹² un arī neatkarīgi no personas darba devēja, proti, nevar paredzēt aizliegumu pievienoties arodbiedrībai tikai viena darba devēja darbiniekiem.¹³

(a) Uz dažādu līgumu pamata nodarbinātas personas

Tiesības veidot arodbiedrības ir piešķiramas visiem darba ņēmējiem, tostarp tiem, kuri nestrādā uz darba līguma pamata, ka arī personām, kuras strādā (ieņem amatu) publiskajā sektorā – ierēdņiem un nodarbinātajiem valsts pārvaldē.¹⁴ Kopumā Konvencijas 2.panta izpratnē atbilstoši Komitejas komentāriem darbinieka jēdziens neietver tikai darbinieku, kurš saņem darba algu, bet arī neatkarīgus un autonomus darbiniekus.¹⁵

Kā norāda Komiteja, kritēriji, kuri nosaka, ka personai ir tiesības veidot arodbiedrību, nebalstās uz darba attiecību pastāvēšanu, kuras bieži vien neeksistē laukstrādnieku, kopumā pašnodarbināto personu vai brīvo profesiju pārstāvju gadījumā. Līdz ar to visām šīm personām jābūt iespējai īstenot apvienošanās brīvību.¹⁶ Jāatzīmē, ka pašnodarbināto personu statuss diemžēl bieži tiek ļaunprātīgi izmantots, īstenojot tā saukto viltus pašnodarbinātību (*bogus self-employment*), kad personu nepieņem darbā uz darba līguma pamata, taču persona būtībā atrodas darba attiecībās, jo pilda darba devēja uzdotos darbus

¹¹ Freedom of Association' Digest of decisions and principles of the Freedom of Association Committee of the Governing Body of the ILO.

Pieejams:http://www.ilo.org/global/standards/applying-and-promoting-international-labour-standards/committee-on-freedom-of-association/WCMS_090632/lang--en/index.htm (Digest). [214].

¹² Turpat [216].

¹³ Turpat [271].

¹⁴ Turpat [209], [218].

¹⁵ Turpat [262].

¹⁶ Turpat [254]

darba devēja norādītajā vietā, atrodas darba devēja rīcībā un regulāri, piemēram, reizi mēnesī saņem par to atalgojumu. Uz šo personu tādējādi neattiecas Darba likuma aizsardzība.

Tas pats attiecas uz darbiniekiem, kuri ir nodarbināti uz noteiktu laiku, viņiem ir tiesības veidot arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām pēc savas izvēles.¹⁷

Attiecīgi arī tiem darbiniekiem, kuri ir nodarbināti ar noteiktu pārbaudes laiku, pārbaudes laikā jābūt iespējai dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām, ja viņi to vēlas. Atteikums garantēt personas apvienošanās brīvību var nozīmēt Konvencijas normu pārkāpumu.¹⁸

Personas, kuras ir nodarbinātas uz mācību līguma (*training agreement*) pamata, arī bauda brīvību dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām. Statuss, kurš ir personai, strādājot pie darba devēja, piemēram, mācekļa, praktikanta vai cits statuss, nedrīkst ietekmēt personas tiesības pievienoties arodbiedrībai un piedalīties tās aktivitātēs.¹⁹

Kā norāda Komiteja, darbinieki, kuri ir nodarbināti sabiedrības līdzdalības programmās, kuru mērķis ir cīņa ar bezdarbu, arī ir darbinieki Konvencijas izpratnē, līdz ar to viņiem arī ir tiesības apvienoties, taču ar nosacījumu, ka viņiem ir kolektīvas intereses, kuras nepieciešams aizsargāt un veicināt.²⁰

Mājas darbiniekus (darbinieki, kuri darba attiecību ietvaros ir nodarbināti mājsaimniecības darbos)²¹ arī aptver Konvencijas normas, līdz ar to viņiem ir jābūt paredzētām tiesībām veidot arodbiedrības un pievienoties tām.²²

¹⁷ Turpat [255].

¹⁸ Turpat [256]-[257].

¹⁹ Turpat [258]-[259].

²⁰ Turpat [260].

²¹ Skat. SDO 2011.gada konvenciju Nr.189 *par pienācīgu darbu mājsaimniecībā nodarbinātajiem* (Decent work for domestic workers) 1.pants.

Konvencijas teksts angļu valodā ir pieejams šeit: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_168266.pdf.

²² Digest [267].

(b) Bezdarbnieki un pensionāri

Bezdarbniekiem, kas nozīmē 'personas, kuras ir zaudējušas darbu', arī ir tiesības pievienoties arodbiedrībām. Tiesību akti, kuri atņem no darba atbrīvotajām personām tiesības būt par arodbiedrību biedru, pārkāpj apvienošanās brīvību.

Būtiski, ka aizliegumi bezdarbniekiem būt par arodbiedrību biedriem veido nopietnu risku arodbiedrību diskriminācijai, jo šādā gadījumā arodbiedrības biedra atļaušana no darba liegtu viņam turpināt darbību arodbiedrības aktivitātēs. Tāpat arī arodbiedrības biedra statusa zaudēšana kā rezultāts darbinieka dalībai streikā ir pretrunā apvienošanās brīvībai.²³

Savukārt attiecībā uz biedru-pensionāru specifisko tiesību aizsardzību arodbiedrībās, Komiteja norādījusi, ka šis jautājums atstājams izlemšanai arodbiedrībām (arodbiedrību iekšējā autonomija).²⁴

(c) Publiskajā sektorā nodarbinātas personas

Konvencijas 2.pants aptver visus darbiniekus, līdz ar to tas attiecas arī uz valsts pārvaldē (valsts dienestā) nodarbinātajiem, tostarp uz pašvaldību pārvaldē nodarbinātajām personām.²⁵ Gan privātajā, gan publiskajā sektorā nodarbinātajām personām ir tiesības apvienoties, lai aizstāvētu savas intereses, līdz ar to paredzēt ierobežojumus publiskajā sektorā būtu netaisnīgi.²⁶

(d) Policijas un militārie darbinieki

Atbilstoši Komitejas komentāriem SDO atstāja dalībvalstīm noteikt militāro un policijas personu tiesības iestāties un veidot arodbiedrības. Tas nozīmē, ka katra dalībvalsts var izmantot iespēju ierobežot apvienošanās brīvību šai darbinieku kategorijai, kā arī noteikt apjomu, kādā apvienošanās brīvība tiek garantēta. Militāro darbinieku, kuriem ir liegts apvienoties vai pievienoties arodbiedrībām, loku ir nepieciešams noteikt ierobežojošā veidā.²⁷

Savukārt personām, kuras ir civilie darbinieki un kuras, piemēram, strādā armijas apkalpošanā (*services of the army*) vai armijas rūpniecības nodibinājumos, ir

²³ Turpat [268]-[269].

²⁴ Turpat [270].

²⁵ Turpat [230].

²⁶ Turpat [218]-[222].

²⁷ Turpat [223]-[225].

jābūt tiesībām dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām.²⁸ Turklāt, ja pastāv šaubas, vai attiecīgā persona pieder pie policijas un militārajā personām vai ir civilais darbinieks, jāuzskata, ka persona ir civilā persona.²⁹

(e) Ugunsdzēsēji, cietumu darbinieki, robežsardze

Komiteja viennozīmīgi nosaka, ka funkcijas, kuras pilda ugunsdzēsēji, nevar attaisnot viņu apvienošanās tiesību ierobežošanu. Līdz ar to ugunsdzēsējiem ir garantējamas tiesības dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām.

Apvienošanās brīvība ir garantējama arī cietumos nodarbinātajam personālam. Ņemot vērā, ka robežsardzes amatpersonas aizsargā Konvencijas normas, viņām arī ir tiesības dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām.³⁰

(f) Vadības un uzraudzības personāls

Atbilstoši Komitejas komentāriem aizliegums vadības un darba uzraudzības personālam iestāties darbinieku arodbiedrībās nenozīmē Konvencijas 2.panta pārkāpumu. Taču attiecīgi jāievēro divi nosacījumi:

pirmkārt, vadības personālam jābūt iespējai dibināt asociācijas (organizācijas) savu interešu aizsardzībai;

otrkārt, darbinieku loku, kas ietilpst vadības personālā, nevar noteikt pārāk plašu, lai neveidotos situācijas, ka vadības personāla organizācijas ir pārāk lielas un mazina darbinieku arodbiedrību proporciju uzņēmumā vai nozarē.³¹

Piemēram, definīcija, kas paredz, ka vadības personāls ir personas, kuras ir pilnvarotas pieņemt un atlaist no darba darbiniekus, ir atbilstoša Konvencijai un nenosaka šo darbinieku kategoriju pārāk plašu.³² Savukārt vadības personāla definīcija, kura aptver darbiniekus, kuriem ir disciplinārā kontrole pār citiem darbiniekiem, ir pārāk plaša.³³

²⁸ Turpat [227]-[229].

²⁹ Turpat [226].

³⁰ Turpat [231]-[233].

³¹ Turpat [247].

³² Turpat [249].

³³ Turpat [250].

Vienlaikus darba uzraudzības personāla definīciju būtu nepieciešams ierobežot ar personām, kuras faktiski pārstāv darba devēja intereses.³⁴

4. Citu valstu pieredze

Igaunija

Atbilstoši Igaunijas likuma 'Par arodbiedrībām' 4.pantam visām personām ir tiesības dibināt arodbiedrības brīvi, bez iepriekšējas atļaujas, kā arī pievienoties vai nepievienoties arodbiedrībām. Arodbiedrība likuma izpratnē ir neatkarīga un brīvprātīga personu apvienība, kuru dibina personas pēc savas iniciatīvas un kuras mērķis ir pārstāvēt un aizsargāt darbinieku nodarbinātības, pakalpojumu sniegšanas, profesionālās, ekonomiskās un sociālās tiesības un intereses. Likuma 2.pants definē darbinieku kā ir jebkuru personu, kura ir nodarbināta, neatkarīgi no nodarbinātības formas un darba veida.

Attiecībā uz militāro spēku tiesībām dibināt arodbiedrības likums nosaka, ka bruņotajiem spēkiem, kuri atrodas aktīvajā dienestā, un aizsardzības spēkiem nav tiesību dibināt arodbiedrības vai pievienoties arodbiedrībām.

Līdz ar to ierobežojumi dibināt arodbiedrības ir noteikti tikai bruņoto un aizsardzības spēku pārstāvjiem.

Lietuva

Lietuvas arodbiedrību likuma preambula un 1.pants paredz, ka visām personām, kas likumīgi nodarbinātas saskaņā ar darba līgumu vai uz cita pamata Lietuvas Republikas teritorijā, saskaņā ar procedūru, kas noteikta ar likumu, ir tiesības veidot arodbiedrības un piedalīties to aktivitātēs, lai aizstāvētu savas intereses.

Arodbiedrība savukārt ir brīvprātīga, neatkarīga un autonoma organizācija, kas pārstāv un aizstāv darba ņēmēju darba, ekonomiskās, sociālās tiesības un intereses attiecībā uz viņu profesiju.

³⁴ Turpat [248].

Interesanti, ka likuma 1.pants nosaka aizliegumu darba devējam vai viņa pilnvarotajam pārstāvim darboties arodbiedrībā, kas ir nodibināta viņa uzņēmumā.

Tāpat likums ietver atsauci, ka arodbiedrību likuma normu piemērošanu attiecībā uz valsts aizsardzības, policijas, valsts drošības, kā arī citu arodbiedrību dibināšanu nosaka ar aizsardzības, policijas, valsts drošības vai citu jomu regulējošiem tiesību aktiem. Jāatzīmē, ka atbilstoši Lietuvas tiesību aktiem Lietuvā darbojas policijas, ugunsdzēsēju, muitas ierēdņu, nodokļu inspektoru, Saeimas ierēdņu, prokuratūras un izmeklētāju (detektīvu), privātās drošības, valsts drošības darbinieku arodbiedrības.

Polija

Atbilstoši Polijas arodbiedrību likuma 1.pantam arodbiedrība ir brīvprātīga un pašpārvaldāma darbinieku organizācija, kas dibināta, lai pārstāvētu un aizstāvētu biedru tiesības, profesionālās un sociālās intereses.

Saskaņā ar 2.pantu tiesības dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās ir piešķirtas visiem darbiniekiem neatkarīgi no darba attiecību pamata, arī personām, kuras veic darbu, pamatojoties uz pilnvarojuma līgumu, ja tās nav darba devēji.

Bezdarbnieki atbilstoši tiesību aktiem saglabā savu arodbiedrību biedra statusu. Ja bezdarbnieks nav arodbiedrību biedrs, viņam ir tiesības pievienoties arodbiedrībām gadījumos un saskaņā ar nosacījumiem, kurus nosaka arodbiedrību statūti.

Atbilstoši tiesību aktiem bruņoto spēku civilajiem darbiniekiem, policijai un robežsardzes dienestiem ir tiesības veidot arodbiedrības un stāties tajās. Taču policistiem, robežsargiem un ieslodzījumu vietu sargiem un Augstākās uzraudzības palātas (augstāka valsts kontroles institūcija Polijā) darbiniekiem nav atļauta plurālistiska arodbiedrību dibināšana – viņiem ir paredzēta vienas arodbiedrības sistēma.

Rumānija

Interesants formulējums ir arī Rumānijas arodbiedrību likumā. Atbilstoši likuma 1.pantam arodbiedrības ir organizācijas, kas izveidotas, lai aizstāvētu nodarbināto valsts tiesību aktos, starptautiskajos dokumentos, darba līgumos, kā arī kolektīvajos darba līgumos noteiktās tiesības un lai veicinātu viņu profesionālo, ekonomikas, sociālo, kultūras un sporta interešu aizsardzību.

Tiesības nodibināt arodbiedrību saskaņā ar 2.pantu ir nodarbinātajām personām un valsts ierēdņiem. Savukārt personām, kuras veic patstāvīgu neatkarīgu aroda vai profesionālo darbību, lauksaimniekiem, kā arī personām, kuras ir apmācībās, ir tiesības bez ierobežojumiem vai iepriekšējas atļaujas pievienoties arodbiedrībai. Tātad Rumānijas likums nodala tiesību dibināt arodbiedrības un tiesību pievienoties arodbiedrībām subjektus. Nepilngadīgas personas, kuras sasniegušas 16 gadu vecumu, var pievienoties arodbiedrībai bez nepieciešamības saņemt savu likumisko pārstāvju atļauju.

Lai izveidotu arodbiedrību, personām ir nepieciešams pārstāvēt vienu un to pašu nozari, neatkarīgi no tā, vai viņi strādā pie viena vai dažādiem darba devējiem.

Likums strikti nosaka, ka persona vienlaikus var būt tikai vienas arodbiedrības biedrs.

Tāpat likums paredz ierobežojumus noteiktām personu kategorijām. Saskaņā ar likuma 4.pantu personas, kas ieņem vadošus amatus vai saskaņā ar likumu sabiedrības goda amatus, tiesneši, militārais personāls no Valsts Aizsardzības, Iekšlietu ministrijas, Tieslietu ministrijas, Rumānijas izlūkdienesta, aizsardzības un apsardzes dienesta, Ārvalstu izlūkdienesta, Īpašo telekomunikāciju pakalpojumu aparāta, kā arī no to pakļautības vienībām, nedrīkst apvienoties arodbiedrībās. Tātad likums ierobežo tiesības apvienoties arodbiedrībās (darbinieku organizācijās) darba devēju pārstāvjiem, kuri ieņem vadošus amatus, militārām personām no dažādām institūcijām, kā arī tiesnešiem.

Krievija

Salīdzinājumam tālāk apskatīts arī Krievijas Federācijas regulējums attiecībā uz arodbiedrību dibināšanu. Saskaņā ar Krievijas Federācijas arodbiedrību likuma 2.pantu arodbiedrība ir brīvprātīga sabiedriskā iedzīvotāju, kurus saista kopējas

rūpniecības un profesionāla rakstura intereses, apvienība, kas radīta, lai pārstāvētu un aizsargātu savu biedru sociālās un darba tiesības un intereses.

Tiesības veidot arodbiedrības un pievienoties tām, lai iesaistītos arodbiedrību darbībā un aizsargāt savas intereses ir ikvienam, kurš ir sasniedzis 14 gadu vecumu un veic karjeras (profesionālo) darbību. Šīs tiesības tiek īstenotas brīvi, bez iepriekšējas atļaujas.

Ārvalstu pilsoņi un bezvalstnieki, kuri dzīvo Krievijas Federācijas teritorijā, var iestāties arodbiedrībā, izņemot noteiktus gadījumus, kurus nosaka speciālie tiesību akti vai starpvalstu nolīgumi ar Krievijas Federāciju.

5. Kopsavilkums

No apskatītā Latvijas tiesiskā regulējuma, SDO regulējuma un Komitejas komentāriem var secināt, ka Latvijas tiesību akti nosaka ierobežojumus dažām personu kategorijām. Ierobežojumi ir noteikti Likumā, Valsts drošības iestāžu likumā, Militārā dienesta likumā un Robežsardzes likumā.

Ņemot vērā, ka atbilstoši Likumam arodbiedrības var dibināt personas, kuras strādā vai mācās, personu kategorijā, kuras var dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās, neietilpst:

- personas, kuras nav Latvijas Republikas iedzīvotāji, proti, personas, kuras nav Latvijas pilsoņi, Latvijas nepilsoņi vai personas, kuras Latvijā saņēmušas uzturēšanās atļauju, reģistrācijas apliecību vai pastāvīgās uzturēšanās apliecību;
- pensionāri, kuri vairs nav nodarbināti;
- bezdarbnieki.

Savukārt saskaņā ar Valsts drošības iestāžu likuma, Militārā dienesta likuma un Robežsardzes likuma normām tiesības veidot arodbiedrības ir liegtas:

- visiem Satversmes aizsardzības biroja, Militārās izlūkošanas un drošības dienesta un Drošības policijas darbiniekiem;
- karavīriem;
- robežsargiem.

Vienlaikus saskaņā ar Komitejas komentāriem par Konvencijas normu iztulkošanu bezdarbniekiem, proti, 'personām, kuras ir zaudējušas darbu', ir jābūt paredzētām tiesībām pievienoties arodbiedrībām. Tiesību akti, kuri atņem no darba atbrīvotajām personām tiesības būt par arodbiedrību biedru, pārkāpj apvienošanās brīvību. Savukārt biedru-pensionāru tiesības būt par arodbiedrību biedriem var izlemt pašas arodbiedrības.

Kaut arī atbilstoši Konvencijai valsts var noteikt ierobežojumus dibināt arodbiedrības militārajam personālam, kā norāda Komiteja, personām, kuras ir civilie darbinieki militārajos spēkos (piemēram, strādā armijas apkalpošanā vai armijas rūpniecības nodibinājumos) ir jābūt tiesībām dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām.

Robežsargus aizsargā Konvencijas normas, līdz ar to viņiem arī ir tiesības dibināt arodbiedrības un pievienoties arodbiedrībām.

Visbeidzot atbilstoši Komitejas komentāriem ir pieļaujams noteikt ierobežojumu darba devēja vadības personālam vai pilnvarotajām personām iestāties darbinieku arodbiedrībās, paredzot viņiem tiesību dibināt savas organizācijas un ievērojot divus nosacījumus:

- vadības personālam jābūt iespējai dibināt asociācijas (organizācijas) savu interešu aizsardzībai;
- darbinieku loku, kas ietilpst vadības personālā nevar noteikt pārāk plašu tā, lai neveidotos situācijas, ka vadības personāla organizācijas ir pārāk lielas un mazina darbinieku arodbiedrību proporciju uzņēmumā vai nozarē.

Tādējādi Latvijas spēkā esošajā regulējumā ir nepamatoti iekļauts ierobežojums bezdarbniekiem, kuri ir zaudējuši darbu, būt par arodbiedrības biedriem un aizsargāt savas nodarbinātības un ekonomiskās intereses. Tas pats attiecas uz pensionāriem, kuri vairs nav nodarbināti. Līdz ar to, izstrādājot jaunā likuma projektu ir nepieciešams apsvērt atļauju šīm personām būt par arodbiedrības biedriem. Kopumā, lai iekļautu pēc iespējas liberālāku formulējumu, var aizmantot Igaunijas, Lietuvas vai Polijas arodbiedrību likuma formulējumu, kas paredz tiesības dibināt arodbiedrības visām personām brīvi, bez iepriekšējas atļaujas, neatkarīgi no nodarbinātības formas un darba veida, kā arī pievienoties vai nepievienoties arodbiedrībām.

Attiecībā uz ierobežojumiem militārajām un aizsardzības spēku personām, jāsecina, ka Robežsardzes likums ietver SDO regulējumam neatbilstošu ierobežojumu robežsargiem dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās. Savukārt attiecībā uz aizliegumu visiem Satversmes aizsardzības biroja, Militārās izlūkošanas un drošības dienesta un Drošības policijas darbiniekiem dibināt arodbiedrības un iestāties arodbiedrībās ir nepieciešams izvērtēt tā pamatotību. Salīdzinājumam varētu izmantot Igaunijas arodbiedrību likumā ietvertu formulējumu, kas aizliedz apvienoties arodbiedrībās bruņoto spēku, kuri atrodas aktīvajā dienestā, un aizsardzības spēku personām.

Visbeidzot, ņemot vērā, ka SDO neaizliedz ierobežojumus darba devēja pārstāvjiem iestāties darbinieku arodbiedrībās, kā arī ņemot vērā Lietuvas arodbiedrību likuma piemēru (aizliegumu darba devējam vai viņa pilnvarotajam pārstāvim darboties arodbiedrībā, kas ir nodibināta viņa uzņēmumā), būtu nepieciešams ietvert aizliegumu jaunajā likumprojektā. Šāds ierobežojums, kas atbilst SDO uzstādījumam, nodrošinātu papildu aizsardzību pret 'dzelteno'³⁵ arodbiedrību izplatīšanos.

Natalja Mickeviča
31.07.2012.

³⁵ Dzeltenā arodbiedrība – arodbiedrība, kuru dibina vai kontrolē darba devējs.